

Conference name – XI Міжнародна науково-практична конференція
«Innovative Solutions to Modern Scientific Challenges»

Section name – Педагогіка

Педагогічний потенціал національного орнаменту у професійній підготовці майбутніх художників декоративного мистецтва

Марущак Оксана Василівна,

кандидат педагогічних наук, доцент
Кафедра образотворчого, декоративного мистецтва,
технологій та безпеки життєдіяльності
ksanamar77@gmail.com

Козак Владислава Олександрівна,

здобувачка ступеню вищої освіти магістра

Бородаєвська Тетяна Олександрівна,

здобувачка ступеню вищої освіти бакалавра

Мартиняк Мирослава Вікторівна,

здобувачка ступеню вищої освіти бакалавра

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

Анотація. У статті розкрито педагогічний потенціал національного орнаменту у професійній підготовці майбутніх художників декоративного мистецтва; сформульовано педагогічні умови навчання здобувачів вищої освіти орнаментальної композиції як одного з ефективних засобів розвитку композиційного мислення, формування професійної спрямованості, розвитку творчої активності.

Ключові слова: художник декоративного мистецтва, національний орнамент, педагогічний потенціал, педагогічні умови навчання.

Abstract. The article reveals the pedagogical potential of national ornament in the professional training of future artists of decorative art; Pedagogical conditions for higher education students learning ornamental composition are formulated as one of the effective means of developing compositional thinking, forming a professional orientation, and developing creative activity.

Keywords: artist of decorative art, national ornament, pedagogical potential, pedagogical conditions of study.

Народне декоративно-ужиткове мистецтво набуло визнання в Україні та за кордоном. У нинішньому світі, коли активно відбуваються глобалізаційні процеси, які нівелюють особливості національних культур, саме через народну культуру, народну творчість, народне мистецтво народи світу є цікавими для

чужоземців своєю самобутністю й несхожістю на інших [2]. Тому в умовах сьогодення особливо актуальною є проблема відродження українських народних ремесел. Оволодіння молоддю надбаннями народу підносять свідомість особистості на вищій щабель, наповнюють життя й діяльність високими громадськими цілями, сприяють її входженню у світ художньої культури та формують її національні почуття, створюють підґрунтя для її духовно-естетичного виховання [6].

У процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація викладання декоративно-ужиткового мистецтва має суттєве значення для розвитку таких якостей, як потреба у творчій діяльності (творча активність), художнє мислення, збагачення спеціальним досвідом декоративного мистецтва. Народне мистецтво виступає потужним каталізатором формування художнього смаку.

Декоративно-ужиткове мистецтво – одна з найважливіших галузей сучасної культури, оскільки бере участь у створенні навколишнього середовища, в оформленні будь-якого процесу життєдіяльності людини. Воно нерозривно пов'язане з естетичними ідеалами сучасності та з досягненнями минулого. Матеріальність робить цей вид мистецтва найпоширенішим і зрозумілим, саме в цьому матеріальному вигляді мистецтва зародилися основи композиції, які є пропедевтичними для багатьох сучасних напрямів мистецтва.

Специфіка творів декоративно-ужиткового мистецтва полягає в тому, що відображення дійсності відбувається не тільки через посилення інтерпретаційної форми живої природи, а й через організацію певним чином фактурних, колірних і пластичних властивостей просторової форми. Властивості просторової форми і засоби гармонізації цих властивостей створюють своєрідну мову, зокрема мову основ композиції декоративно-ужиткового мистецтва. Навчання майбутніх художників декоративного мистецтва основ композиції є однією з передумов їхньої професійної підготовки, оскільки сприяє розвитку творчої діяльності та розуміння сутності декоративно-ужиткового мистецтва.

Слід зазначити, що спілкування з творами декоративно-ужиткового мистецтва сприяє виробленню бажання осмислювати їх художнє значення, узагальнювати й виявляти закономірності, виробляти індивідуальний підхід до вирішення питань, а особиста участь у створенні предметів декоративно-ужиткового мистецтва стимулює творчу активність. Одним з найяскравіших проявів творчості та самовираження людини є орнаментальне мистецтво.

Орнамент, який виник в епоху палеоліту, завжди був і нині залишається одним з основних засобів художнього оздоблення творів декоративно-ужиткового мистецтва: виробів з глини, скла, дерева, металу, різноманітних текстильних матеріалів. У системі традиційного декоративно-ужиткового та образотворчого мистецтва він сприяє формуванню уявлення про особливості національного колориту, символіку пращурів українського народу. Цей

естетично багатий вид мистецтва покликаний виробляти у студентів ціннісні орієнтації у царині художньо-культурної спадщини рідного краю [4].

Орнамент становить своєрідну і складну художню систему, що «відображає візерунок, який має ритмічний характер нанесення на виріб або становить його структурну основу. Тобто первинного генетичного сенсу декоративність набуває в орнаменті. В його основі лежить предметна форма, що поступово трансформується в символ, який, у свою чергу, – в декоративний мотив – лінію хвилі, коло сонця, листок дерева, квітку, птаха, гілку дерева тощо» [4].

Будь-який орнамент має нерозривний зв'язок з матеріалом, із загальними тенденціями розвитку мистецтва у контексті конкретного проміжку історичного розвитку особистості. Тому багаточисельність орнаментів «глибинно визначає художній стиль свого часу, тобто історично сформовану систему художніх засобів, що зумовлена єдністю ідейних, моральних та естетичних поглядів і цінностей суспільства. І не випадково чимало дослідників у галузі мистецтвознавства, культурології розглядають орнамент як своєрідний почерк епохи, як елемент стилю, що дає цілісне уявлення про ту історичну епоху, до якої він належить [4].

Навчання орнаментальної композиції передбачає виховання особливих якостей здобувача вищої освіти як творчої особистості, оволодіння необхідними знаннями, вміннями, навичками образотворчої, декоративної, конструктивної діяльності [1]. Це має сприяти формуванню вміння здійснювати декоративну стилізацію реальних об'єктів і мотивів, створювати орнаментальну композицію на основі стилізованих мотивів, уміння висловлювати своє власне ставлення до мистецтва та дійсності.

Під час навчання у здобувачів вищої освіти формується особливий підхід до композиції декоративних виробів, її поліваріантності, закріплюється стійкий інтерес до народного мистецтва. Через осягнення художніх образів здобувачі вищої освіти засвоюють можливості ширшого використання їх у художній практиці.

Виявлення методологічних і дидактичних особливостей викладання декоративно-ужиткового мистецтва як поліваріативного процесу покладено в основу формулювання педагогічних умов викладання декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема орнаментальної композиції як одного з ефективних засобів розвитку композиційного мислення, формування професійної спрямованості, розвитку творчої активності:

- розроблення методичних основ навчання орнаментального мистецтва ґрунтуватиметься на глибокому засвоєнні традицій декоративного мистецтва;
- навчання орнаментальної композиції будуватиметься з урахуванням психолого-педагогічних особливостей та індивідуальних творчих здібностей здобувачів вищої освіти;
- організація освітнього процесу відбуватиметься на основі сучасної науково обґрунтованої методики викладання з урахуванням спеціальних цілей,

завдань і змісту навчання композиції орнаменту: активізація процесу навчання та формування спеціальних образотворчих умінь і знань; навчання за принципом відповідності фазам творчого процесу; формування художньо-композиційного мислення та професійного спрямування навчання з використанням розроблених методичних аспектів навчання орнаментальної композиції; застосування спеціально розроблених наочних засобів тощо;

- виконання здобувачами вищої освіти творчих практичних робіт передбачатиме дотримання закономірностей розроблення традиційних і творчих орнаментальних композицій на основі спеціально сформованого погляду на композицію як універсальний метод декоративно-ужиткового мистецтва;

- складову методичних основ навчання орнаментальної композиції становитиме спеціально розроблений навчально-методичний та інформаційний комплекс.

Система навчання у закладі вищої освіти становить комплекс лекційно-практичних, семінарських, самостійних занять здобувачів вищої освіти. Особливості фізіології вищої нервової діяльності та людського сприйняття зумовлюють організацію освітнього процесу майбутніх художників декоративного мистецтва на основі вербально-мовних і зорово-образних форм і методів наочного навчання. При цьому важливу роль відіграють самостійні роботи, під час яких виявляються якість засвоєння матеріалу, прогалини в знаннях, відбувається самовиховання та самоактуалізація особистості.

Розроблення теоретичних основ викладання композиції орнаменту базується на нових підходах в галузі дидактики, художньої методики вищої освіти на матеріалі орнаментальної композиції та реалізується з урахуванням таких вихідних положень:

- історико-культурологічний підхід дає змогу розглядати різні явища в народному мистецтві в їх цілісності та історичному розвитку;

- художньо-естетичний підхід спрямований на виявлення специфіки художньо-образної системи народного мистецтва та водночас відображає «загальне» у взаємодії народного мистецтва з іншими типами художньої творчості в системі культури;

- комплексний підхід до розроблення змісту спеціальних дисциплін і методики їх викладання;

- поєднання методів теоретичного та практичного навчання;

- урахування регіональних особливостей народного мистецтва, що визначаються етнічними традиціями, історико-культурними зв'язками населення, сформованістю етно-педагогічних традицій регіону;

- урахування цілей і завдань розвитку особистості в контексті концепції мистецької освіти в цілому.

Професійні інтереси здобувачів вищої освіти сприяють тому, що творча активність набуває форми осмисленого формулювання професійно значущих

проблем, постановку пізнавальних і розвивальних завдань, спрямованих на перспективу розвитку та самовираження. Передумовою ефективного засвоєння матеріалу постає «пошукова активність, яка сприяє творчій інтерпретації раніше засвоєних знань, умінь і навичок. Творча діяльність є головною умовою особистісного зростання, самореалізації і професійного становлення» [3].

Добір методів, прийомів і засобів навчання, з одного боку, залежить від рівня сприйняття, розвитку мислення, пізнавальних процесів, здібностей, сформованості спеціальних навичок, а з іншого – визначається вузькоспеціальними цілями формування професійних та особистісних якостей здобувача вищої освіти. Суттєва відмінність у темпах творчого розвитку визначається не тільки рівнем загальнохудожньої підготовки, а й індивідуально-типологічними особливостями особистості.

Раціональна організація навчання сприяє формуванню художньо-творчих потреб, розвитку творчих здібностей і реалізації їх в образотворчій, прикладній та педагогічній діяльності.

Розвиток художнього та композиційного мислення у майбутніх художників декоративного мистецтва засобами орнаментальної композиції є актуальним, оскільки загальні навички художнього й композиційного мислення, що розвиваються під час навчання малюнку, живопису та ін., недостатні. Типовими є випадки, коли здобувач вищої освіти, який володіє реалістичним живописом і академічним малюнком, є абсолютно безпорадним у вирішенні завдань уявної композиції, декоративного узагальнення, абстрагування, стилізації.

Слід зазначити, що виховання професійного художнього та композиційного мислення сприяє не тільки збагаченню світогляду, а й правильному розумінню методики викладання мистецтва – кінцевої мети художньо-педагогічної освіти [5].

Важливими чинниками під час навчання орнаментальної композиції є:

– цілеспрямованість процесу викладання композиції в оволодінні здобувачами вищої освіти основами знань, умінь і навичок у теоретичній та практичній художньо-творчій діяльності. Цілеспрямованість дає змогу самостійно й особистісно забарвлено осягати декоративно-ужиткове мистецтво, долучаючись до його поліваріативного змісту. В основі цілеспрямованості визначаються дидактичні функції декоративно-ужиткового мистецтва як дисципліни образотворчого спрямування;

– систематичність як сукупність теоретичних і практичних знань про професійне, народне, декоративно-ужиткове мистецтво як організація цілісного освітнього процесу, що передбачає єдність пізнавальних, творчих і мотиваційно-опосередкованих завдань за роками навчання.

Проведений аналіз мистецтвознавчої, психолого-педагогічної та методичної літератури, а також досліджень з проблем методики викладання образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва дав змогу визначити

місце і роль орнаментального мистецтва в системі професійної підготовки майбутніх художників декоративного мистецтва.

На основі системно-комплексного підходу ми можемо сформулювати такі висновки:

– мистецтво орнаменту є важливою складовою пластичних мистецтв, що зберігає багату різноманітну історичну, культурологічну, художню спадщину та великий педагогічний потенціал, як у теоретичному засвоєнні орнаменту, так і в практичній – художньо-творчій роботі над орнаментальними композиціями;

– унікальність орнаменту, що стоїть на найвищому щаблі образотворчого мистецтва, та його феноменологічна повноцінність підтверджують об'єктивну необхідність засвоєння мистецтва орнаменту в контексті підготовки майбутнього художника декоративного мистецтва;

– включення в систему професійної підготовки здобувачів вищої освіти вищої орнаментального мистецтва має низку відмінних характеристик, властивих не тільки народному мистецтву в цілому, а й орнаментальним культурам світу;

– зміст і методика викладання орнаментальної композиції як компоненту декоративно-ужиткового мистецтва потребує відображення в навчально-методичному комплексі;

– розроблення науково-обґрунтованої моделі навчання майбутніх художників декоративного мистецтва орнаментальній композиції має носити системно-комплексний характер і включати в себе три основні компоненти: теоретичну підготовку – формування комплексу знань про орнаментальне мистецтво, закони його розвитку, знання його застосування під час складання орнаментальних композицій, загальні закони та категорії композиції; художньо-практичну підготовку – вміння розробити й уміло застосувати народний традиційний орнамент у виконанні на практичних заняттях композиційного проєкту виробу.

Список використаних джерел:

1. Зузяк Т.П., Марущак О.В. Формування художньо-естетичної компетентності засобами декоративно-ужиткового мистецтва: зміст і структура феномену. *Development of modern science: the experience of European countries and prospects for Ukraine: monograph / edited by authors*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2019. Р. 17-40. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-571-78-7_18.

2. Кравченко Я. Димлене диво. *Пам'ятки України*. 1989. № 1. С. 96-102.

3. Марущак О.В., Зузяк Т.П. Зміст поняття художньо-естетичної компетентності педагога в галузі декоративно-ужиткового мистецтва. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2019. Вип. 53. С. 185-189.

4. Марущак О.В., Недзеленко Ю.А., Ткачук Н.І. Науково-теоретичні основи орнаментальної композиції у професійній підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій і педагогів професійної освіти. *Dynamics of the development of world science. Abstracts of the 7th International scientific and practical conference.* Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2020. Pp. 644-653.

5. Марущак О.В., Романенко Т.М., Шевченко М.О. Декоративно-ужиткове мистецтво як елемент підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до естетичного виховання учнівської молоді. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій середньої школи: теорія, досвід, проблеми.* Вінниця: ТОВ «Меркьюрі Поділля», 2018. Вип. 1. С. 204-207.

6. Марущак О.В., Савчук І.В., Бойчук С.О. Духовно-естетичне виховання учнів ЗНЗ засобами гончарного мистецтва. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій середньої школи: теорія, досвід, проблеми.* Вінниця: ТОВ «Меркьюрі Поділля», 2018. Вип. 1. С. 221-225.